

Овечкіна Олена Андріївна,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства Технологічного інституту
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк);*
Іванова Катерина Вікторівна,
*ст. викладач кафедри економіки підприємства Технологічного інституту
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк)*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЄЮ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті підкреслено значення економічної культури як соціально-культурологічного фактора дії на процес управління інноваційною діяльністю вітчизняних підприємств. Виділені функції та індикатори впливу економічної культури на управління трансформацією інноваційного потенціалу.

Ключові слова: інноваційний потенціал, трансформація, «поле» інноваційної діяльності, економічна культура, функції, індикатори.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Прояви кризових явищ вітчизняної економіки та зниження ефективності інноваційної діяльності виробників під тиском імпорту іноземної продукції обумовлюють потребу у розробленні вітчизняної моделі управління інноваційним розвитком підприємств [1, с. 55-56; 2, с. 5-7; 3, с. 2-4; 4, с. 3], реалізація якої дозволить відновити й збільшити інноваційні можливості останніх. Створення такої моделі повинне базуватися на вирішенні комплексу питань, пов'язаних з розробленням концепції трансформацій інноваційних потенціалів національних виробників, а саме: 1) визначення стану інноваційних потенціалів з урахуванням дії внутрішніх і зовнішніх факторів; 2) виділення напрямів та етапів перетворень інноваційних потенціалів у ході побудови так званої нової економіки, яку найчастіше асоціюють з економікою знань; 3) формулювання критеріїв оцінки трансформацій інноваційних потенціалів (складових) останніх тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні питання щодо характеристик стану певних складових інноваційного потенціалу національних підприємств з виділенням результатів впливу внутрішнього і зовнішнього середовища набуло певного висвітлення у працях вітчизняних науковців: так, відзначалася провідна роль інтелектуального потенціалу; підкреслювалася значущість його оцінки на сучасному етапі ринкових трансформацій національної економіки [5, с. 34-35; 6, с. 6-8; 7, с. 4-14]; обґрунтовувалася необхідність розширеного відтворення людського капіталу в цілому, що має забезпечити зростання інноваційної активності вітчизняних підприємств [8, с. 7-10; 9, с. 10-12]. Погоджуючись з цими висновками, інші автори прагнули з'ясувати питання щодо оцінки впливу певних груп факторів середовища на процес функціонування інноваційного потенціалу підприємств, дослідити механізм відтворення внутрішніх зв'язків його складових [10, с. 49-87; 11, с. 89-95; 12]. Подальші дослідження спрямовувалися на вивчення інституціонально-правових характеристик так званого «поля» інноваційної діяльності економічних суб'єктів; уточнювалися й доповнювалися, передусім виділені в науковій літературі інституціонально-правові механізми функціонування інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств:

адміністративно-правовий режим (формування правових засад регулювання інноваційної діяльності); податковий режим (використання податкової системи з метою стимулювання інноваційної активності); фінансово-інвестиційний режим (проведення амортизаційної політики, спрямованої на технологічний розвиток виробництва та надання субсидій спеціальним науковим організаціям); патентно-ліцензійний режим (проведення заходів патентно-ліцензійної політики з метою створення гнучкої політики реєстрації патентів і спрощення процедури розгляду заявок тощо) [13, с. 464-641; 14, с. 154-157; 15, с. 154-156; 16, с. 120-145]. Питання щодо визначення й систематизації інших, наприклад, соціально-культурологічних аспектів практично залишилися не розв'язаними. В комплексі соціально-культурологічних характеристик «поля» інноваційної діяльності вітчизняних підприємств економічна культура не вважається сучасним впливовим фактором середовища, хоча саме вона значною мірою обумовлює придатність адміністративно-правового, податкового, фінансово-інвестиційного та інших режимів для дієвого впливу на діяльність національних економічних суб'єктів.

З урахуванням зазначеного **метою даної статті** є виділення характеристик економічної культури як значущого фактора «поля» інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Досягнення даної мети потребує вирішення таких **завдань**:

- виділення функцій економічної культури вітчизняних підприємств у ході формування, адаптації та розвитку їх інноваційних потенціалів;
- систематизація індикаторів економічної культури, що забезпечують виконання вказаних функцій.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вивчення особливостей функціонування інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств дало підставу визначити, що [10, с. 40-45; 17, с. 19-23, 25-27; 18, с. 6-7; 19, с. 672-676]:

- по-перше, функціонування інноваційного потенціалу підприємств відбувається циклічно; при цьому вихідним є етап формування, що започатковує процес становлення потенціалу, коли його певний рівень забезпечується на основі особливого підбору інноваційних ресурсів. На подальшому етапі адаптації інноваційного потенціалу підприємств виявляється його здатність взаємодіяти із зовнішнім середовищем, коли відбувається накопичення позитивних змін інноваційної діяльності. Ці процеси складають основний зміст акумулювання «нових якостей» інноваційного потенціалу, забезпечуючи його перехід до етапу розвитку, пов'язаного з прискоренням розроблення і впровадження підприємством нових підходів, методів і схем оптимізації структури інноваційних ресурсів, їх оцінки і використання. Розвиток інноваційного потенціалу на «старих засадах» має скласти умови для його переходу до наступного циклу функціонування, ознаками чого можуть бути: підвищення значущості інтелектуального потенціалу; зменшення інноваційного лага (часу між розробленням і впровадженням інновацій); зростання рівня спеціалізації і кооперування суб'єктів інноваційної діяльності; збільшення науково-технічного рівня виробництва тощо;

- по-друге, зміни рівня інноваційного потенціалу на різних етапах функціонування супроводжуються диференціацією значущості його певних складових. Так, на етапі формування інноваційного потенціалу особливого значення набувають елементи першого рівня, управління якими має забезпечити оптимальну структуру ресурсів для створення і впровадження інновацій. На етапі адаптації підвищене значення мають складові другого рівня (інтелектуальна, інвестиційно-фінансова та складова матеріальних активів), які формують додаткові можливості пристосування інноваційного потенціалу до впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, сприяють

утіленню в життя ідеї розвитку підприємства на інноваційних засадах. На етапі розвитку дуже важливою стає науково-технічна складова третього рівня, яку вважають імпульсом і критерієм подальшого розвитку інноваційного потенціалу;

– по-третє, спостерігається значний вплив факторів середовища на якість створення й використання інноваційного потенціалу підприємств. Важливе місце посідає дія інституціонально-економічних форм, поява яких змінює всі напрями господарської діяльності підприємств. У комплексі трансформацій інноваційного потенціалу підприємств вирішальним чинником стають так звані трансформи і деформи [20, с. 6]. Під трансформами розуміються такі особливі інституціонально-економічні форми, через які явища, властиві «старій» економічній системі, перетворюються у ті, що притаманні «новій». Якщо формальні перетворення економічних відносин випереджають їх реальну перебудову, то трансформа перетворюється на деформу, яка «спотворює» та руйнує сутність нового економічного явища, виступаючи ірраціональною інституціонально-економічною формою. В сукупності цих форм можна також виділити так звані проміжні форми, характер впливу яких на інноваційний розвиток підприємств може бути як негативним, так і позитивним залежно від ситуації, що склалася [21, с. 195]. Отже, коли в господарській практиці посилюється дія деформ, то погіршуються умови зростання інноваційного потенціалу підприємств через несприятливі інституціонально-правові характеристики «поля» інноваційної їх діяльності. Навпаки, збільшення активності трансформ позитивно впливає на інноваційні можливості підприємств та уможливує перехід до циклу функціонування їх інноваційного потенціалу на якісно «нових засадах».

Слід відзначити, що створення цих «нових засад» функціонування інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств неможливе без відповідної економічної культури, під якою, як відомо, розуміється якісна характеристика загальноприйнятих форм взаємодії економічних суб'єктів; система правил і норм побудови економічних відносин, реалізації інтересів; сукупність духовних і економічних цінностей певних моделей поведінки [22, с. 7; 23, с. 10-24; 24, с. 195-197].

Дослідниками з'ясовано, що основними функціями економічної культури є такі [25]:

– кумулятивна: вона зберігає притаманні минулому цінності й норми, що становлять основу праці, споживання розподільних та інших економічних дій і відносин (наприклад, традиції взаємної допомоги всередині колективів або прагнення до особистого лідерства; демократичний, авторитарний або ліберальний стилі управління тощо);

– селективна: змінюючись під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, економічна культура забезпечує відбір принципів і норм поведінки, необхідних для подальшого розвитку й господарської активності економічних суб'єктів;

– інноваційна: відібрані цінності і норми утворюють принципово нові або частково залучені еталони економічної поведінки останніх.

Розглядаючи виділені функції економічної культури в аспекті вдосконалення управління трансформаціями інноваційного потенціалу національних підприємств, слід відзначити, що кожна функція активізується на певних етапах його функціонування. Так, на етапі формування інноваційного потенціалу на перший план виступає кумулятивна функція економічної культури, створюючи специфічну національну модель накопичення інноваційних ресурсів, передусім інвестиційно-фінансових (залучення іноземних інвестицій). На етапі адаптації інноваційного потенціалу активізується селективна функція економічної культури, коли підприємства здійснюють

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

засвоєння прогресивних техніки і технологій іноземної розробки; етап розвитку відзначається підсиленням значущості інноваційної функції культури, оскільки вітчизняні підприємства починають продукувати інновації на базі власного інтелектуального потенціалу (найважливішої складової інноваційного потенціалу).

Вочевидь, ідентифікація функцій економічної культури за етапами функціонування інноваційного потенціалу підприємств вітчизняної економіки є наразі актуальною проблемою забезпечення їх готовності до інноваційних трансформацій. З цього приводу доцільно встановити співвідношення між функціями економічної культури та її індикаторами (табл. 1).

Таблиця 1 – Співвідношення між функціями й індикаторами економічної культури в процесі управління формуванням, адаптацією й розвитком інноваційного потенціалу підприємств

Функції економічної культури	Індикатори економічної культури
1. Кумулятивна	Автономність /залежність підприємства від інших економічних суб'єктів. Декларативність /конструктивність інноваційних рішень, що приймаються. Авторитарність /демократичність або ліберальність управління
2. Селективна	Інтегрованість /дезінтегрованість економічних інтересів працівників підприємства та його партнерів. Колективізм /індивідуалізм як основні характеристики соціально-психологічного клімату підприємства. Правова регламентованість /нерегламентованість процесу управління
3. Інноваційна	Інноваційність /консерватизм управління інноваційним потенціалом. Залучення /відторгнення прогресивних норм і принципів інноваційної поведінки. Цінність інноваційної діяльності для центральних, місцевих органів влади /гальмування інноваційних процесів. Раціональність /імпульсивність управлінських рішень

У табл. 1 наведено результати дослідження функцій економічної культури та їхніх відповідних індикаторів, що має підштовхнути подальші розробки теоретико-методичних засад кількісного аналізу дії специфічних соціально-культурологічних характеристик «поля» на інноваційний потенціал національних підприємств. Наведені індикатори, незважаючи на їх узагальненість, дозволятимуть поглибити порівняння різних моделей управління інноваційним потенціалом національних підприємств, враховуючи комплекс соціально-культурологічних відмінностей їх господарської поведінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У процесі управління інноваційним потенціалом підприємств, крім впливу інституціонально-економічних форм, повинна бути врахована дія соціально-культурологічних факторів, до яких слід віднести економічну культуру. Конкретизація індикаторів певної функції економічної культури може стати першим «кроком» створення теоретико-методичної бази більш досконалого управління інноваційним потенціалом підприємств, що відповідатиме вимогам активізації ринкових трансформацій вітчизняної економіки та передусім прискореного подолання її кризових явищ. Подальші дослідження у цьому напрямку можуть бути пов'язані із розробленням математичних моделей оцінки визначених

індикаторів економічної культури та її впливу на інноваційну активність і потенціал вітчизняних підприємств.

1. Авксентієва І.В. Оцінка експортного потенціалу підприємства / І.В. Авксентієва // Економіка та держава. – 2006. – № 4. – С. 55-57.
2. Новікова І.В. Інноваційний потенціал підприємства: оцінка та фінансово-інвестиційне забезпечення розвитку (за матеріалами підприємств алмазно-інструментального виробництва України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / І.В. Новікова. – К., 2003. – 17 с.
3. Галушко Є.С. Підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу в умовах переходу до ринкових відносин (на прикладі промислових підприємств Донбасу): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом» / Є.С. Галушко. – Донецьк, 1999. – 23 с.
4. Фесенко І.А. Економічна оцінка інноваційного потенціалу вугледобувних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / І.А. Фесенко. – Луганськ, 2003. – 17 с.
5. Єресько І.Г. Оцінка інноваційного потенціалу України / І.Г. Єресько // Економіка та держава. – 2006. – № 4. – С. 34-38.
6. Прошак В.В. Інтелектуальний потенціал України в умовах ринкової трансформації економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / В.В. Прошак. – Львів, 2002. – 23 с.
7. Чететов М. Инновационная составляющая рыночной трансформации / М. Чететов // Экономика Украины. – 2004. – № 11. – с. 4-14.
8. Задорожна С.М. Відтворення людського потенціалу в умовах трансформації регіональних соціально-економічних систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / С.М. Задорожна – К., 2006. – 25 с.
9. Рудика О.В. Розвиток інноваційного потенціалу підприємства у трансформаційній економіці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О.В. Рудика – Харків, 2006. – 22 с.
10. Управління розвитком інноваційного потенціалу регіонів в перехідній економіці України : монографія / Л.М. Матросова, О.А. Овечкіна, К.В. Іванова, Д.В. Солоха. – Донецьк: Донбас, 2009. – 496 с.
11. Кравченко С.И. Исследование сущности инновационного потенциала / С.И. Кравченко, И.С. Кладченко // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. – Донецк : ДонНТУ, 2003. – Вып. 68. – С. 88-96.
12. Борисов В. Типология основных моделей инновационного развития [Електронний ресурс] / В. Борисов. – Режим доступу: <http://socarchive.narod.ru/rasn/proba401.htm>.
13. Ляшенко В.І. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режими, інститути / В.І. Ляшенко. – Донецьк: ДонНТУ, 2006. – 668 с.
14. Овечкіна О.А. Економічний режим управління інноваційним розвитком різнорівневих економічних суб'єктів / О.А. Овечкіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва» (14-15 грудня 2007 року). – Харків : Вид-во ХНАДУ, 2007. – Ч. 1. – С. 154-156.
15. Овечкіна О.А. Концептуально-теоретичні засади створення ефективного правового режиму регулювання інноваційних процесів в Україні / О.А. Овечкіна, К.В. Іванова // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – № 4. – Т. 2. – С. 153-157.
16. Криворучко Н.Ю. Совершенствование государственного регулирования инновационной деятельности в промышленности: дис. на соиск. учен. степени канд.экон.наук: 08.00.05 / Н.Ю. Криворучко. – Хабаровск, 2006. – 155 с.

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

17. Самочкин В.Н. Гибкое развитие предприятия: Анализ и планирование / В.Н. Самочкин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Дело, 2000. – 376 с.
18. Божидарнік Т.В. Управління гнучким розвитком підприємств в трансформаційній економіці: стратегічний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Т.В. Божидарнік. – К., 2003. – 19 с.
19. Овечкіна О.А. Формування статичної й динамічної структури складових інноваційного потенціалу регіональних економічних систем / О.А. Овечкіна, К.В. Іванова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць: в 3 т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – Вип. 225, – Т. III. – С. 671-682.
20. Власенко Н.В. Трансформація відносин власності в умовах інверсійного переходу до ринкової економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Н.В. Власенко. – Харків, 2000. – 15 с.
21. Овечкіна О.А. Інституціональні фактори впливу на інноваційний розвиток регіонів в умовах трансформаційних перетворень національної економіки / О.А. Овечкіна, К.В. Іванова // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Экономические науки. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2007. – Вип. 10. – С. 194-198.
22. Майструк І.М. Економічна культура молоді за умов становлення ринкових відносин в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук: спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / І.М. Майструк. – К., 2009. – 17 с.
23. Цивилизационный подход к концепции человека и проблема гуманизации общественных отношений / под ред. С. Э. Крапивенского. – Волгоград : ВолГУ, 1998. – 240 с.
24. Лобко О.Б. Роль економічної культури в інституційному перетворенні економічних відносин / О.Б. Лобко// Вісник Полтавської державної аграрної академії: зб. наук. праць. – Полтава, 2010. – №3. – С. 195-198.
25. Лукашевич М.П. Соціологія економіки [Електронний ресурс] / М.П. Лукашевич – Режим доступу: http://tourlib.net/books_others/lukashevych112.htm.

Е.А.Овечкіна, Е.В. Іванова

Современные проблемы управления трансформацией инновационного потенциала отечественных предприятий: культурологический аспект

В статье подчеркнута значення економічної культури як соціально-культурологічного фактора впливу на процес управління інноваційною діяльністю вітчизняних підприємств. Виділені функції та індикатори впливу економічної культури на управління трансформацією інноваційного потенціалу.

Ключевые слова: инновационный потенциал, трансформация, «поле» инновационной деятельности, экономическая культура, функции, индикаторы.

О.А. Ovechkina, K.V. Ivanova

Modern problems of transformation of domestic enterprises innovative potential management: culturological aspect

The importance of economic culture as a socially-culturological factor of management by domestic enterprises innovative activity is accentuated in the article. Functions and indicators of economic culture influence by innovative potential transformation management is revealed.

Keywords: innovation potential, transformation, “field” of innovation activity, economic culture, functions, indicators.

Отримано 30.09.2011 р.